

TÜRKİYE/SURİYE:

ŞUBAT DEPREMLERİ HAKKINDA

İNSAN HAKLARI ODAKLI BİR

DEĞERLENDİRME

AMNESTY
INTERNATIONAL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	2
AYRIMCILIK YAPMAMA İLKESİ	3
YAŞAM HAKKI	4
BİLGİYE ERIŞİM HAKKI	4
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ/BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ	5
KEYFİ GÖZALTILAR	5
İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE	5
YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN HAKLARI	6
MÜLTECİLERE VE GÖÇMENLERE YÖNELİK MUAMELE	Error! Bookmark not defined.
ÇOCUKLARIN HAKLARI	7
KADINLARA VE KIZ ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET	8
LGBTİ +'LARIN HAKLARI	8
YAŞLILARIN VE ENGELLİLERİN KAPSANMASI	8
İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI	8
ASKERİ OPERASYONLAR	9

GİRİŞ

6 Şubat'ta ve 20 Şubat'ta Türkiye'nin güneydoğusunu ve Suriye'nin kuzeyini yıkıma uğratan korkunç depremler, kararlı ve devamlı küresel insani müdahale gerektiriyor. Bugüne kadar her iki bölgede kaydedilen toplam ölü sayısı 46 bini aştı ve bu sayı artmaya devam ediyor. Yüz binlerce insan evsiz ve barınma, gıda, içme suyu ve tıbbi bakımdan yoksun kaldı. Binlerce kişi hâlâ kayıp.

Uluslararası Af Örgütü, depremlerden etkilenen herkese en derin üzüntülerini ifade etmekte ve böylesi zorlu koşullarda arama-kurtarma çalışmalarına katılan gönüllülerin ve ilk müdahale ekiplerinin yorulmak bilmeyen çabalarını takdir ve minnetle karşılamaktadır.

Yardımlar ihtiyaç sahiplerine ağır ulaştı ve ilk depremlerin üzerinden iki haftadan uzun süre geçmişken iki ülkede de insanların ve toplulukların ihtiyaçları artmaya devam ediyor. Türkiye etkilenen illerde olağanüstü hâl ilan etti.¹ Suriye'de, siyasi değerlendirmeler ve lojistik zorluklar yardım ulaştırma çabalarını yavaşlattı ve engelledi, deprem bölgesinde insanların ihtiyaçlarına acil ve hızlı yanıt verme gereğini gölgede bıraktı.

Bu gibi kriz durumlarında **insan hakları askıya alınamaz** ve herkesin insan haklarının iyileştirilmesi ve korunması için koordineli çaba sarf edilmelidir. Yaşam hakkı, keyfi alıkonulmaya karşı koruma, kişi güvenliği, işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakmama, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, mültecilere ve sığınmacılara uluslararası koruma sağlama ve sürdürme yükümlülüğü ve göçmenlerin haklarına riayet edilmesi olağanüstü hâllerde birkaç istisna dışında devletin başat taahhütleri olmayı sürdürmektedir. Yardımların dağıtılmasında da dahil olmak üzere barınma, yeterli beslenme, içme suyu, hijyen olanakları ve tıbbi bakıma erişim sağlanarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların korunması kritik önemdedir.

¹ Türkiye 7 Şubat 2023'te afetten etkilenen illerde olağanüstü hâl ilan etti ve ardından Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 15 uyarınca AİHS Madde 4/2, 8, 10 ve 11 ile 1 No'lu Protokol Madde 1 ve 2'nin "durumun zaruretlerinin gerektirdiği ölçüde" askıya alındığını bildirdi. Uluslararası hukuk gereğince olağanüstü hâl ancak ulusun hayatını tehdit eden bir duruma cevaben ilan edilmeli, yasada belirtilmiş olmalı, gerekli olmalı ve alınan her tedbir, meşru bir devlet amacı doğrultusunda orantılı olmalıdır. Bu tür olağanüstü hâl uygulamaları istisnai ve geçici olmalıdır ve devletin temel amacı mümkün olan en kısa sürede normal hâle dönmek olmalıdır. Diğer bazı maddelerin yanı sıra yaşam hakkı, işkence ve diğer türde kötü muamele mutlak yasağı ve ayrımcılık yapmama ilkesi askıya alınamaz. Uluslararası Af Örgütü alınan tüm tedbirlerin, Türkiye'nin AİHS kapsamında ve diğer uluslararası standartlar uyarınca sahip olduğu yükümlülüklerin kati zorunluluklarını karşılayıp karşılamadığından emin olmak için olağanüstü hâl uygulamalarını gözlemleyecektir.

Kadınlar, çocuklar, yerinden edilen kişiler, yaşlılar, engelliler, LGBTİ+’lar, etnik ve ırksal azınlıklar ve ötekileştirilen diğer gruplar genellikle doğal felaketleri de kapsayan kriz durumlarında artan zorluklarla karşılaşır ve ayrımcılığa, ırkçı saldırılara ve istismara karşı özel korumaya ihtiyaç duyarlar. Doğal afetlerin yarattığı zor durumlarda yardım ulaştırma çabaları uyruk, etnik köken, din, göçmenlik statüsü ve siyasi görüş temelinde ayrımcılık dahil hiçbir türde ayrımcılık yapılmadan hayata geçirilmelidir.

Afet müdahalelerine insan hakları merkezli bir yaklaşım, insani yardımın adil ve etkili bir şekilde sağlanmasını kolaylaştırabilir ve hükümetlerden, ayrımcılık yasağı dahil uluslararası insan hakları standartlarına ne ölçüde uydukları hususunda hesap sorabilir. Devletler, hukuka uygun olarak bağış toplayan ve/veya afet yardımı dağıtan hiçbir grubu ayrımcılıkla hedef almamalı ve bu yardım fonları ve malzemelerine keyfi şekilde el koymamalıdır.

Türkiye ve Suriye’de insan hakları bakımından yaşanan zorluklar aşağıda açıklanmaktadır ve bunlar, Uluslararası Af Örgütü’nün, 2010’da Haiti’deki deprem felaketi dahil doğal afetler ve bu gibi kriz durumlarında insan haklarının korunması için en iyi uygulama ilkeleri hakkındaki geçmiş çalışmalarına dayanmaktadır.²

AYRIMCILIK YAPMAMA İLKESİ

Temel bir ilke olan ayrımcılık yapmama ilkesi en erken aşamalardan itibaren tüm afet önleme, müdahale, yardım, iyileştirme ve yeniden inşa çabalarının bir parçası olmalıdır. Devletler insan hakları yükümlülüklerini ayırım yapmadan gözetmeli, korumalı ve gereklerini yerine getirmelidir. Devletin tüm müdahaleleri insanların haklarını savunabilmelerini; ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer türde fikir, ulusal veya toplumsal köken, cinsel yönelim, medeni durum, mülkiyet, engellilik, doğum, yaş veya diğer statüleri temelinde dezavantajlı kılınmamalarını ve misillemelere maruz bırakılmamalarını güvence altına almalıdır. Hiç kimsenin, kimlik kartı veya diğer belgeleri olmadığı veya bunları kaybettiği için yardıma erişimi engellenmemelidir.

Doğal afetlere, risk altındaki grupların özgül ihtiyaçlarını göz önünde tutan insan haklarına uygun bir yaklaşım aynı zamanda gelecekte insan hakları ihlallerine maruziyeti de engelleyebilir.

Suriye’de hükümet, kendisine karşı olduğu varsayılan toplulukların yaşadığı veya kontrolü dışında olan bölgelere yardım ulaşmasını engellemeye veya kısıtlamaya devam ediyor. Muhalif grupların kontrolündeki kuzeybatı Suriye’de yaşayan en az dört milyon kişi, Suriye hükümetinin yardımlara ve temel hizmetlere erişimi engellemesi ve zorlaştırması nedeniyle zaten tamamen insani yardımlara bağlı durumdaydı ve feci koşullarda yaşıyordu. Bu insanların depremlerin yol açtığı ilave hasar ve yıkımla baş edecek kapasiteleri yoktu. Depremlerden sonra hem Suriye hükümeti hem de silahlı muhalif gruplar Şam’dan kuzeybatıya yardım geçişini kısıtladı.

Suriye hükümeti, Halep kentinde depremde ağır hasar gören Kürt sivil konseyinin kontrolündeki bölgelerde yer alan ve ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı mahallelere yardımların ulaşmasını engelledi.

Hükümet aynı zamanda kuzeydoğu Suriye’deki fiili yetkili olan Özerk Yönetimin hükümetin kontrolü altındaki ve kuzeybatıda etkilenen bölgelere yakıt, gıda ve gıda dışı ürünler ve tıbbi malzeme ulaştırmasını kısıtladı ve/veya geciktirdi. Halep’in kuzeyinde Türkiye destekli silahlı muhalif gruplar da bölgede yaşayan Suriyeli Kürtlere yönelik yardımları kısıtladı ve kurtarma çabalarını engelledi.

² Bkz. Ülke İçinde Yerinden Edilme Hakkında Brookings-Bern Projesi, Doğal afet durumlarında kişilerin korunmasına ilişkin Kurumlar Arası Daimi Komite’nin (IASC) Operasyonel Rehber İlkeleri, Ocak 2011, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IPPersons/OperationalGuidelines_IDP.pdf; BM Kalkınma Programı (UNDP) Pasifik Merkezi ve BMIHYK Pasifik Bölgesel Ofisi, Pasifik bölgesinde insan haklarının doğal afet yönetimiyle bütünleştirilmesine yönelik kontrol listesi, 2007, <https://reliefweb.int/report/world/checklists-integrating-human-rights-natural-disaster-management-pacific>; Uluslararası Af Örgütü, Haiti’nin insan hakları sınavı, 29 Ocak 2020, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2010/01/haiti-human-rights-challenge-20100129/>

YAŞAM HAKKI

Enkaz altında mahsur kalan insanları kurtarmak için personel, makineler ve operasyonel ekipmanı içeren hayat kurtarıcı yardımların acilen sağlanması şart. Hem Türkiye’de hem de Suriye’de krizin başlangıcından itibaren daha uyumlu kurtarma planlarına ihtiyaç vardı, sayısız ölümün önlenmesi de dahil, operasyonel örgütlenmede ciddi eksikler oluştu.

Türkiye yetkilileri uluslararası yardım çağrısında bulundu ve o esnada yardımlar yola çıkmıştı; ancak koordinasyon, personel ve ağır iş makineleri ile özel arama-kurtarma teknolojilerini de içeren ekipman eksikliği hayat kurtarıcı müdahaleyi çok büyük oranda engelledi. İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) deneyim ve uzmanlık eksikliği nedeniyle yoğun bir biçimde eleştirildi. Enkaz altında kalanların yakınları yardım çığlıklarını duyurmak için sosyal medyayı kullanırken birçoğu, hayat kurtarmak için ağır iş makinelerini kendi imkanlarıyla kiraladığını bildirdi. 7 Şubat’ta Cumhurbaşkanı Erdoğan, devletin deprem sonrası ilk müdahalelerinde sorunlar yaşandığını kabul etti.

15 Şubat itibarıyla sadece Mısır ve İspanya’dan küçük kurtarma ekipleri kuzeybatı Suriye’deki gönüllü gruplara yardım etmeleri için gönderildi. Yerel örgütler, Uluslararası Af Örgütü’ne, ağır iş makineleri ve diğer kurtarma araç gereci bakımından kendilerine asgari destek ulaştığını ve bu nedenle arama-kurtarma çabalarının ciddi şekilde engellendiğini belirtti. Arap ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri, İran ve diğer ülkeler Suriye hükümetine yardım gönderdi ancak yardımlar kuzeybatıda değil, hükümetin kontrolündeki bölgelerde kullanıldı.

Kuzeybatı Suriye’ye giden ilk BM yardım konvoyu Türkiye üzerinden ilerleyip, BM Güvenlik Konseyi’nin izin verdiği tek sınır kapısı olan Bab El Hava sınır kapısından geçerek depremde üç gün sonra bölgeye ulaştı. Suriye hükümeti depremlerin üstünden bir haftadan uzun süre geçtikten sonra 13 Şubat’ta kuzey Suriye’ye, BM yardımlarının ulaşması için iki yeni kapı Bab El Selam ve El Rai’nin üç aylığına kullanılmasına izin verdi. Yerel örgütler, Uluslararası Af Örgütü’ne, BM yardımlarındaki gecikmenin kısmen yeterli sayıda sınır kapısı olmamasından ve koordinasyonla ilgili sorunlardan kaynaklandığını söyledi. Bab El Hava sınır kapısı, Rusya ve Çin’in Bab El Selam kapısının yeniden açılmasını veto ettiği Temmuz 2020’den beri kuzeybatı Suriye’deki milyonlarca insanın tek yaşam hattıdır.

Türkiye, Suriye ve uluslararası toplum yardımların gereksiz siyasi etki ve manevralara maruz kalmadan daha hızlı ve etkili bir şekilde sağlanması konusunda kararlılık göstermelidir. BM üye devletleri, hayatta kalanların acil ihtiyaçlarını karşılamak için gereken süre boyunca BM’nin kuzey Suriye’ye yeterli erişimini sağlamak adına ellerinden geleni yapmalıdır.

BİLGİYE ERİŞİM HAKKI

İnsani felaketlerden hayatta kalanlar anladıkları bir dilde, zamanında, konuyla ilgili, erişilebilir ve doğru bilgilere ayrımcılık olmadan erişme hakkına sahiptir. Bu bilgilerin verilmesi daha fazla can kaybının önüne geçebilir. Afetten etkilenen kişilerin ve toplulukların, topluluk içi ve topluluklar arası öz yardım ve karşılıklı yardım fırsatları dahil olmak üzere ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik tüm kararlara/stratejilere anlamlı katılımı ve görüşlerini bildirmeleri sağlanmalıdır. Asgari olarak, afetten kurtulanlar, kimin öldüğü veya öldüğünün düşünüldüğüyle ilgili zamanında verilen bilgilere, kaybolan yakınları veya arkadaşlarıyla ilgili varsa mevcut bilgilere ve gıda, su, barınma, tıbbi hizmetler, üreme sağlığı ve diğer temel hizmetlerin sağlanmasıyla ilgili belirli ayrıntılara erişebilmelidir.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ/BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Devletler ifade özgürlüğü hakkına saygı göstermek, bu hakkı geliştirmek ve gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu hakka yönelik her türde kısıtlama yasada belirtilmiş, gerekli ve orantılı olmalıdır. Türkiye’de, deprem enkazı altında mahsur kalan insanlar kurtarılmak için sosyal medya aracılığıyla nerede olduklarını duyuruyordu. Türkiye hükümetinin 8 Şubat’ta Twitter ve Tik Tok’a getirdiği açık yasak benzeri kurtarma çabalarına bir darbeydi. VPN (Sanal Özel Ağ) gerekmeden erişim tekrar sağlanabilse de böyle bir yasak, devletin meşru amacına ulaşmak doğrultusunda gerekli ve orantılı değildi. Bu amaç, hayat kurtarıcı teknolojilere erişimi kolaylaştırmak olmalıydı. Yetkililerin kriz yönetimlerine yöneltilen eleştirilerden rahatsızlık duyması nedeniyle bu teknolojilere erişim engeli getirilmesi meşru amaç kapsamında değerlendirilemez.

Medya, kamu yararına haberler ve bilgiler sağlamaktadır ve özellikle bu tür bilgilerin hayat kurtarıcı olabileceği kriz zamanlarında özgürce çalışmasına izin verilmelidir. Türkiye’de ve Suriye’de medya sıkı bir şekilde denetleniyor ve yabancı kuruluşlarda çalışanlar dahil gazeteciler ve bağımsız medya kuruluşları her iki ülkede de faaliyet göstermekte zorluklar yaşıyor. Suriye’de hükümetin kontrolü altındaki bölgelerde yetkililer tüm medyayı ve çevrimiçi ifadeleri denetliyor ve bağımsız hiçbir medya kuruluşu yok. Nisan 2022’de, Suriye hükümetinin sosyo-ekonomik politikalarına yönelik artan eleştirilerin ardından yetkilileri internet ortamında eleştiren herkese ağır hapis ve para cezaları verilmesi için yeni bir siber suçlar yasası çıkartıldı.

Türkiye hükümetinin faciaya müdahalesi, depremden sonraki saatlerde ve ilk günlerde kurtarma operasyonlarının eksikliği ve çalışmalarda yetersizlikler bakımından medya dahil çeşitli mecralarda yaygın eleştirilere yol açtı. 7 Şubat’ta Cumhurbaşkanı Erdoğan yetkilileri eleştirenleri kamuya açık olarak hedef almakla tehdit etti. Depremi takip eden ilk iki günde devlet, bir kısmı sadece sosyal medya paylaşımları nedeniyle olmak üzere gazeteciler dahil 90’dan fazla kişiyi gözaltına aldı. Aynı gün, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun dezenformasyonla mücadele etmek için bir mobil uygulamanın kullanıma açıldığını duyurdu. Dezenformasyon ciddi bir kaygı olsa da onu engellemenin temel yolu daha fazla basın özgürlüğü sağlamaktır.

KEYFİ GÖZALTILAR

Keyfi gözaltı yasağı mutlaktır. Daha önce ifade edildiği üzere, Türkiye’de yetkililer hükümetin depremlere yavaş müdahalesini eleştiren kişileri gözaltına aldı. Birçok kişi yalnızca devletin afete yönelik zayıf müdahalesini kınadığı ve daha fazla yardım çağrısında bulunduğu için keyfi olarak gözaltına alındı.

Suriye’de hükümet ve silahlı muhalif gruplar rutin bir şekilde insanları yalnızca eleştirel düşüncelerini ifade ettikleri için alıkoydu veya yakaladı. Suriye hükümetinin yardım dağıtma çabalarını eleştiren ve hükümeti yardımları iç etmekle suçlayan kişilerin tutuklandığına dair bilgiler edinildi. İnsanların ifade özgürlüğü hakkı, keyfi gözaltı gibi misillemelere maruz kalmaksızın hükümetlerini eleştirme hakkını da içerir.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

İşkence ve zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele yasağı, ulusal olağanüstü hâl dönemlerinde dahi istisnaya izin vermeyen mutlak bir yasaktır. Türkiye’de depremin ardından yağma iddialarıyla gözaltına alınan kişiler devlet tarafından gözaltında tutuldukları sürede işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz kaldı. Bu ihlalleri gösteren videolar Uluslararası Af Örgütü tarafından inceleniyor ve insanların kötü muameleye maruz bırakıldıklarına ilişkin tanıklıkları toplanmaya devam ediyor.

Suriye’de, Suriye güvenlik güçleri ve daha az ölçüde silahlı muhalif gruplar tarafından gözaltında işkence ve diğer türde kötü muamele yaygın bir uygulama ve bu uygulama, cezasızlık kültürüyle besleniyor.

Gözaltında ölümler: Türkiye’de en az bir kişinin polis tarafından gözaltına alındıktan sonra resmi gözaltı sırasında öldüğü doğrulandı. 15 Şubat’ta üç jandarma personelinin bu ölümle bağlantılı olarak açığa alındığı bildirildi.

YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN HAKLARI

Türkiye ve Suriye’de yüz binlerce kişi depremlerin ardından evsiz veya diğer yeterli barınmadan yoksun kaldı ve birçoğu, yıkılan bölgeleri terk etti.

Hayatta kalan herkes otellerde, yurtlarda, hostellerde ve deprem mağdurlarına ayrılan diğer konaklama mekanlarında barınmaya erişebilmelidir. Depremden etkilenen bölgelerdeki insanların bölgeden çıkmasına ve diğer kentlerde barınma ve insani yardım talep etmesine izin verilmelidir. Yetkililer, insani yardım kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve etkilenen insanların temsilcileriyle işbirliği içinde insanları geçici konaklama yerlerinden daha kalıcı barınma türlerine taşımak için alınacak tedbirler dahil olmak üzere yardım ve iyileştirme tedbirleri için zaman sınırı olan bir plan oluşturmalıdır.

Yerinden edilen kişiler gelecekleri hakkında gönüllü ve bilgilendirilmiş kararlar alabilmeleri için ayrımcılık yapılmadan ve vatandaşlık veya ikamet statüleri fark etmeksizin desteklenmelidir.

Ülke içinde yerinden edilen kişilerin kamplardan veya afet alanlarından çıkartılarak başka bir yere yerleştirilmesine yönelik tüm işlemler, etkilenen kişilerin güvenliği ve sağlığı tahliyeyi zorunlu kılmadığı müddetçe gönüllü olmalıdır. Tüm tahliyelerin, tahliyelerle ilgili uluslararası standartlara uygun olmasını sağlamak için usul güvenceleri uygulamaya konulmalıdır. İnsanlar tehlikelerden uzaklaştırıldıktan sonra devletler yeniden yerleştirme şartları ve tüm yeniden yerleştirme alanlarındaki koşulların uluslararası insan hakları hukuku uyarınca yeterli barınma kriterlerini karşılamasını sağlamalıdır. Yerinden edilen kişiler, yardımların bekletilmesi yoluyla dahil olmak üzere hiçbir şekilde zorlanmamalıdır. Yerinden edilen herkes, güvenlik sorunları mani olmadığı sürece eski evine geri dönme hakkına sahiptir. Yerinden edilen kişilerin güvenlik kaygısıyla eski evlerine geri dönemediği durumlarda hükümet, o bölgelerin yaşamak için güvenli olması ve insanların eski evlerine mümkün olan en kısa zamanda geri dönebilmesi için zaman sınırı olan açık ve net bir onarım/yeniden inşa planı hazırlamalıdır.

Depremden önce bile kuzeybatı Suriye’de yaşayan 2 milyon 700 bin kişi ülkedeki çatışmalar nedeniyle ülkenin farklı bölgelerinde yerinden edilmişti. Çoğunluk çadırlarda, hastalıkları ağırlaştıran ve kadınları ve kız çocukları toplumsal cinsiyete dayalı şiddete açık hale getiren vahim koşullarda yaşıyor. BM, depremlerden sonra bölgede 60 bin civarında kişinin yerinden edildiğini açıkladı. Depremden etkilenen ülke içinde yerinden edilen insanların yardım ve rehabilitasyon tedbirlerine eşit bir şekilde erişebilmesini sağlamak için acil adımlar atılmalıdır.

Suriye’de hükümetin kontrolündeki bölgelerde bazı mahalleler boşaltıldı ve hasar tespit ekiplerinin güvensiz bulunduğu binalar yıkıldı. Hükümetin tüm bu yapıların sahiplerine mali destek veya alternatif barınma sağlayıp sağlamayacağı hâlâ belirsiz. Bugüne kadar hükümet, Halep kentinde 300 prefabrik konut inşaatının başladığını duyurdu.

MÜLTECİLERE VE GÖÇMENLERE YÖNELİK MUAMELE

Mülteci veya sığınmacı statüleri nedeniyle uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin hakları güvence altına alınmalıdır. Türkiye’den Suriyeli mültecilerin hem sivil hem de devlet görevlileri tarafından ırkçı saldırılarda ve/veya nefret söylemi beraberinde fiziksel şiddet ve sözlü tacizle hedef

alındığına ilişkin güvenilir bilgiler edinildi. Raporlar ayrıca Suriyeli mültecilerin, depremden hayatta kalan Türkiye vatandaşlarına yer açmak için çadır kentlerden çıkartıldığını gösteriyor.

Türkiye yetkilileri mültecilerin günah keçisi haline getirilmesine iştirak etmemeli ve başkaları tarafından mültecilere karşı işlenen benzeri suistimallere müsamaha göstermemelidir. Devlet yetkilileri ayrımcılıktan kaçınma yükümlülükleri dışında bir de yargı yetkilerine tabi olan kişi ve grupların insan haklarını ayrımcılık yapılmayan bir temelde korumak konusunda genel bir pozitif yükümlülüğe sahiptir.

Göçmenlere hem Türkiye hem de Suriye'nin taraf devlet olduğu Tüm Göçmen İşçilerin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme dahil olmak üzere uluslararası insan hakları standartlarına uygun muamele edilmelidir.

ÇOCUKLARIN HAKLARI

Türkiye ve Suriye, deprem müdahalelerinde BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin genel ilkelerini ve çocuk haklarına yönelik özel riskleri göz önünde bulundurmalıdır.

Çocuğun ayrımcılığa maruz bırakılmama hakkı, çocuğun üstün yararı, sesini duyurma hakkı ve yaşam hakkı, hayatta kalma ve gelişme ilkeleri, hükümetlerin deprem müdahalelerinde temel önem taşımaya devam etmektedir.

Her iki ülkede de yüzlerce çocuk kurtarıldı ancak ebeveynleri halen kayıp. Çok sayıda çocuk ad-soyadını veya ev adresini bilemeyecek kadar küçük yaşta olduğu için kimlikleri dahi belirlenemiyor. Türkiye ve Suriye, ailelerinden ayrılan çocukların kimliklerini mümkün olan en erken aşamada tespit etmek ve bu çocukları acilen ailelerine kavuşturmak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır. Geçici alternatif bakımın çocuğun üstün yararına olduğu değerlendirildiğinde uygun alternatif bakım sağlanmalıdır.

Ailelerinden ayrılan ve refakatsiz çocukların evlat edinilmesi ancak çocuğun üstün yararına olduğu değerlendiriliyorsa ve ailesini bulma ve çocuğu ailesine kavuşturma çabaları sonuçsuz kaldıysa gerçekleştirilmelidir. Durum belirsizliğini koruyorsa evlatlık verme düzenlemelerinden kaçınılmalıdır. Uluslararası evlat edinme ancak, ebeveynlerin, diğer yakınların veya ülke içinde evlat edinen ebeveynlerin yerini tespit etmeye yönelik titiz çabaları da kapsayan ülke içi alternatiflerin tükenmesinin ardından son çare olmalıdır. Liyakatli yetkililer çocukların, yeterli güvenceler sağlanmadan ve uluslararası evlat edinme için resmi hukuki işlemler tamamlanmadan ülkeden çıkarılmasına izin vermemelidir.

Ailelerin ayrılması sonucunda Türkiye ve Suriye'de yüzlerce çocuk korumasız bırakıldı. Devlet, çocukları insan ticaretinden, çocuk emeğinden, evlendirmek için satmak ve fuhşa zorlamak gibi güncel kölelik formlarından ve diğer istismar ve sömürü biçimlerinden korumak zorundadır. Türkiye ve Suriye devlet kurumları çocukların statüsünü belirlemek için kapasite sağlamalı ve arama-kurtarma ve afet yardım operasyonları bağlamında ailelerin ayrılmasını en düşük seviyeye indirmek için her türlü çaba sarf edilmelidir.

Aile takibi ve birleşimi uluslararası toplumun, Türkiye ve Suriye yetkililerinin ve uluslararası yardım kuruluşlarının önceliği olmalıdır.

Çocukların okullara dönüşü olabildiğince hızlı bir şekilde kolaylaştırılmalıdır. Kız çocukların, engelli çocukların ve ötekileştirilen diğer grupların eğitim-öğretime eşit erişimini sağlamak için özel tedbirler uygulamaya konulmalıdır.

Çocukların okullara dönüşü olabildiğince hızlı bir şekilde kolaylaştırılmalıdır. Kız çocukların, engelli çocukların ve ötekileştirilen diğer grupların eğitim-öğretime eşit erişimini sağlamak için özel tedbirler uygulamaya konulmalıdır.

KADINLARA VE KIZ ÇOCUKLARA YÖNELİK ŞİDDET

Afet sonrası durumlarında kadınlar ve kız çocuklar cinsel şiddet, insan tacirleri tarafından sömürü ve cinsel sağlık, üreme sağlığı ve ruhsal sağlık ve bakım hizmetlerine azalan erişim konularında bilhassa risk altındadır. Kadınların ve kız çocukların yardıma erişimde dezavantajlı olduğu kapsamlı bir biçimde belgelenmiştir.

Kadınlar ve kız çocuklar regl ürünlerine ve tıbbi ihtiyaçlarını özel olarak ele alacak sağlık hizmetlerine erişebilmelidir. Yardım dağıtımından sorumlu yerel yetkililer kadınlara toplumsal cinsiyetleri veya medeni durumlarına dayalı ayrımcılık uygulamamalıdır.

Yardım ve yeniden inşa çalışmalarına katılanlar, cinsel şiddet başta olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet biçimlerini önlenmenin, çalışmalarının temel niteliği olmasını sağlamak zorundadır. Bu türde şiddetten hayatta kalanlara, uygun tıbbi ve psikososyal destek sağlanmalıdır.

LGBTİ+ 'LARIN HAKLARI

Türkiye’de LGBTİ+’lar yıllardır taciz, fiziksel saldırı ve diğer hak ihlallerine maruz bırakılıyor. Depremlerin ardından çok sayıda LGBTİ+, misillemeye uğrama kaygısı veya güvenlik endişesiyle barınma, tıbbi bakım ve diğer yardımlara ulaşmaya çalışmaktan kaçındı. Devlet yetkilileri ve sivil gönüllüler, yardım ve hizmetlere erişime ulaştırmada “geleneksel” ailelere öncelik verdi.

Uluslararası Af Örgütü, LGBTİ+ topluluğu üyelerine fiziksel saldırı ihbarlarını ve yeterli barınma ve istihdama erişimi de kapsayan ekonomik ve sosyal haklara erişim durumunu takip etmektedir. Türkiye yetkilileri yardım sağlamada LGBTİ+’lara ayrımcılık yapmamalı, LGBTİ+’ları hedef gösteren veya günah keçisi haline getiren söylemlerden ve diğer fiillerden kaçınmalı ve LGBTİ+ topluluğu üyelerine ayrımcılık yapan, onları nefret söylemiyle hedef alan ve fiziksel saldırıya maruz bırakan herkesten hesap sormalıdır.

YAŞLILARIN VE ENGELLİLERİN KAPSANMASI

Yaşlıların ve engellilerin kriz durumlarında en fazla ötekileştirilen gruplar arasında olduğu bilinmektedir. İnsani müdahale programlarında genellikle, haklarına eşit erişimin önündeki önemli engeller ve karar alma süreçlerine anlamlı katılım ve temsil olanaklarından dışlanma dahil olmak üzere onları etkileyen zaaflar vardır. Yaşlı ve engelli kadınlar sıklıkla dışlanma konusunda artan risklerle karşı karşıyadır.

Yardım çalışmaları yerinden edilme alanlarında altyapının -örneğin barınaklar, tuvaletler, su dağıtım noktaları- yaşlılar ve hareket kabiliyeti sınırlı kişiler için erişilebilir olmasını sağlamalıdır. Yardım dağıtımına katılan kuruluşlar ister erzak ister nakde dayalı yardım olsun, yardımların yaşlılara ve engellilere eşit şekilde ulaşmasını ve bu çalışmaların merkezileşmemesini sağlamalıdır. Yine, sağlık hizmetleri sadece merkeze dayalı olmamalı ve yaşlıların ve engellilerin ilaç, sevk ve takip hizmetleri ile nitelikli destekleyici cihaz ve protezlere erişebilmesini garanti etmelidir. Yaşlıların ve engellilerin yardımlara ve diğer dağıtım noktalarına erişemediği durumlarda –ister erzak olsun isterse nakit para veya sağlık hizmeti- yardımların bu kişilere ulaştırılması için özel tedbirler uygulamaya konulmalıdır.

İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI

Tüm şirketler insan haklarına saygı göstermeli ve başkalarının haklarına zarar veren her türde faaliyet/operasyon gerçekleştirmekten kaçınmalıdır. Bu bağlamda, şirketlerin, örneğin bina güvenliği ve inşaat kurallarını ihlal ederek afette oynamış olabilecekleri rolün yetkililerce soruşturulması uygun olacaktır. Türkiye’de Adalet Bakanlığı, imar mevzuatı ve diğer yönetmelik ihlalleri nedeniyle 100’ün üzerinde müteahhidin gözaltına alındığını açıkladı. Bakanlık aynı zamanda “yıkılan binaların müteahhitlerini ve diğer sorumluları tespit etmek, delilleri toplamak; mimar, jeoloji ve inşaat

mühendislerinden oluşacak bilirkişi heyetini görevlendirmek ve yapı ruhsatları ve yapı kullanım belgelerini kontrol etmek” üzere Deprem Suçları Soruşturma Büroları’nın kurulacağını duyurdu.

Ancak özel müteahhitlere ve şirketlere odaklanmak yetkilileri, yapısal kusurları nedeniyle depremlerin gücüne dayanamayacak, kötü inşa edilmiş binalara ilişkin kendi sorumluluğu ve yükümlülüğünden uzaklaştırmamalıdır. Devletler, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca yetki alanlarında insanları, ticari şirketler dahil üçüncü tarafların insan hakları ihlallerine karşı korumakla yükümlüdür.

Türkiye’de yetkililer, hükümetin katı inşaat yönetmeliklerine uymadan yapılan binalar için açıkladığı geniş kapsamlı imar aflarından ötürü eleştiriliyor. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum Ekim 2022’de, muhalefetin sunduğu meclis soru önergesine verdiği yazılı yanıtta, son imar affının 2018’de çıkartıldığını ve bu kapsamda üç milyondan fazla yapı kayıt belgesi düzenlendiğini belirtti. Devlet, inşaat sektörünü düzenlemek, sektördeki yolsuzlukları ortadan kaldırmak ve yönetmelikleri ihlal edenlerden hesap sormakla yükümlüdür.

ASKERİ OPERASYONLAR

Halep’in kuzeyi ve Suriye’nin kuzeybatısındaki bölgelere yönelik saldırılar, depremlerden sonra da bildirilmeye devam etti. Suriye ve Türkiye hükümetleri ve silahlı gruplar dahil olmak üzere tüm taraflar acilen sivilleri ve sivil altyapıyı hedef alan saldırılara ve bölgedeki tüm gelişigüzel saldırılara son vermelidir.

Uluslararası Af Örgütü, herkesin içindeki insanlığı harekete geçiren ve hepimizin insan haklarından yararlanabilmemiz için değişim kampanyaları yürüten 10 milyon kişilik bir harekettir. Vizyonumuz, iktidardakilerin sözlerini tuttuğu, uluslararası hukuka saygı duyduğu ve hesap verdiği bir dünyadır. Herhangi bir hükümetten, siyasi ideolojiden, ekonomik çıkardan veya dinden bağımsızız ve esas olarak üyelikler ve bireysel bağışlar tarafından finanse ediyoruz. Dünyanın her yerindeki insanlarla dayanışma ve şefkat içinde hareket etmenin toplumlarımızı daha iyiye doğru değiştirebileceğine inanıyoruz.

İletişim

info@amnesty.org

facebook.com/
AmnestyGlobal

@Amnesty

amnesty.org

Amnesty International
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

© Uluslararası Af Örgütü 2021 Aksi ifade edilmediği müddetçe, bu belgedeki içerik Creative Commons (atıf, ticari olmayan, türetilmemiş, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode> İzinler konusunda daha fazla bilgi için lütfen internet sayfamızı ziyaret edin: www.amnesty.org Uluslararası Af Örgütü dışında bir telif hakkı sahibine atfedilen içerikler Creative Commons lisansına tabi değildir. İlk kez 2021 yılında yayımlanmıştır. by Amnesty International Ltd Peter Benenson House, 1 Easton Street London WC1X 0DW, UK

Index: **EUR 44/6470/2023**

Publication: **February 2023**

Original language: **English**

© Amnesty International 2023